

Geliş Tarihi : 20.06.2024
Kabul Tarihi : 10.08.2024

 <https://doi.org/10.20304/humanitas.1502788>

Şener, A. (2024). Kırgız çocuk şiirinde Sovyet ideolojisinin yansımaları. *HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(24), 393-418. <https://doi.org/10.20304/humanitas.1502788>

KIRGIZ ÇOCUK ŞİİRİNDE SOVYET İDEOLOJİSİNİN YANSIMALARI

Ayşe ŞENER¹

ÖZ

Erken çocukluk döneminden ergenliğe kadarki süreçte çocukların bilişsel ve zihinsel gelişimlerine uygun edebî eserleri ifade eden çocuk edebiyatı, Kırgız edebiyatında modern bir forma 1920'li yıllarda kavuşmuş ve çocuk edebiyatı ürünleri özellikle Rus edebiyatı üzerinden çeviriler yoluyla Kırgız edebiyatına girmiştir. Bu yıllardan itibaren Kırgız yazarlar pedagojiyi gözeterek çocuklara yönelik eserler kaleme almışlardır. 1940'lı yıllarda savaşın olumsuz tesirinin çocuk edebiyatına da sirayet etmesine rağmen yazarlar, çocuklara yönelik eserler vermeye devam etmiş, özellikle 1960 sonrası Kırgız çocuk edebiyatının gelişim yılları olarak değerlendirilmiştir. Çocuk edebiyatının eğitsel işlevinin bilincinde olan Kırgız yazarlar Sovyet edebiyatına paralel olarak Kırgız çocuk edebiyatında ideolojiyi öne çıkaran eserler kaleme almıştır. Dolayısıyla dönemin zihniyeti çocuk edebiyatı ürünlerinin zeminini oluşturmuştur. Kırgız çocuk edebiyatının ilk gelişim gösterdiği alan olarak şiir, bu yansımanın görüldüğü edebî türlerdendir. Bu çalışma çocuk, edebiyat ve ideoloji ilişkisi merkezinde başlangıçtan günümüze Kırgız çocuk edebiyatında Sovyet ideolojisinin yansımalarını değerlendirmektedir. Kırgız çocuk şiirinde Sovyet ideolojisinin nasıl yansıtıldığını, ideolojinin çocukların düşünce dünyasına nasıl nüfuz ettiğini ve bu eserlerin çocuklara nasıl toplumsal bir mesaj ilettiğini irdelemektedir. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi ile ele alınmıştır. Sonuç olarak ilk dönem ürünlerinden bağımsızlığa kadar Kırgız çocuk şiirinde ideal Sovyet insanının yaratılması uğruna şiirin ve çocukların ideolojik bir aygıt olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Sosyalist parti ve parti liderleri, komünizm, Ekim Devrimi ve devrimin neticeleri, özel mülkiyetin kaldırılması ve kolektif şuurun oluşması, kolhoz/sovhoz yaşantısı, emek ve emeğin önemi gibi konuların işlendiği bu şiirlerde çocuklara ideal yeni bir dünya tasavvuru ve yeni dünya görüşü oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocuk edebiyatı, çocuk şiiri, Sovyet edebiyatı, Kırgız çocuk edebiyatı, Sovyet ideolojisi

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, seneraysel3@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1157-4187>

Date Received : 20.06.2024

Date Accepted : 10.08.2024

 <https://doi.org/10.20304/humanitas.1502788>

Şener, A. (2024). Reflections of Soviet ideology in Kyrgyz children's poetry. *HUMANITAS - Journal of Social Sciences*, 12(24), 393-418. <https://doi.org/10.20304/humanitas.1502788>

REFLECTIONS OF SOVIET IDEOLOGY IN KYRGYZ CHILDREN'S POETRY

Ayşe ŞENER²

ABSTRACT

The development of children's literature, which involves creating literary works appropriate for the cognitive and mental development of children from early childhood to adolescence, began in Kyrgyz literature during the 1920s. These literary works entered Kyrgyz literature mainly through translations from Russian literature. From this period onwards, Kyrgyz authors started to write pedagogically oriented works for children. Despite the negative impact of war on children's literature in the 1940s, writers continued to produce works for children, with the post-1960 era considered the developmental years of Kyrgyz children's literature. Kyrgyz authors, aware of the educational function of children's literature, wrote works in parallel with Soviet literature, and they emphasized ideology in Kyrgyz children's literature. Thus, the mindset of the era shaped the foundation of children's literary works. Poetry, as the first developing area of Kyrgyz children's literature, is one of the literary genres where this reflection is observed. This study investigated the reflections of Soviet ideology in Kyrgyz children's literature from its inception to the present, focusing on the interplay between children, literature, and ideology. It examined how Soviet ideology was depicted in Kyrgyz children's poetry, how the ideology permeated children's thought processes, and how these works conveyed a societal message to children. The study used content analysis, a qualitative research method. The findings indicate that from the earliest works to the period of independence, poetry and children were utilized as ideological tools for fostering the ideal Soviet individual in Kyrgyz children's poetry. These poems aimed to instill an idealized vision of a new world and a new worldview in children, and these poems addressed topics such as the socialist party and party leaders, communism, the October Revolution and its consequences, the abolition of private property and the formation of collective consciousness, kolkhoz/sovkhoz life, labor, and the importance of labor.

Keywords: Children's literature, children's poetry, Soviet literature, Kyrgyz children's literature, Soviet ideology.

² Assistant Professor, Kirklareli University, Faculty of Art and Sciences, senerayse13@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1157-4187>

Giriş

Çocuklar, toplumun geleceğini şekillendiren önemli figürlerdir. Bu sebeple erken çocukluk döneminden ergenliğe kadarki süreçte çocukların bilişsel ve dil gelişimlerine uygun, onların duygu, düşünce ve hayal dünyalarını barındıran dilsel ve görsel ürünlerle zenginleştirilmiş (Sever, 2012, s. 27) bilmece, tekerleme, destan, efsane, masal, şiir, hikâye, roman, anı, biyografi, mektup, gezi yazısı, deneme, sohbet, makale, tiyatro gibi edebî metinlerden (Sinar, 2006, s. 175) meydana gelen çocuk edebiyatı sadece çocukları eğlendirme amacı gütmeyen, aynı zamanda onları düşünmeye teşvik eder ve toplumsal dönüşüm sürecine katkı sağlar. Çocuk edebiyatı ürünleri çocukların zihin gelişimlerini destekler ve toplumsal değerlere duyarlı olmalarını hedefler. Temelde edebî olmakla birlikte çocukların eğitimini de gözetir. Bununla birlikte çocukların büyümelerine de katkıda bulunur (Yalçın & Aytaş, 2005, s. 17).

Dilek T. Can'ın belirttiğine göre (2014, s. 11-14), Batı'da temeli Aydınlanma Çağı düşünsel yapısına dayanan çocuk edebiyatı müstakil bir edebiyat olarak 19. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Çocuklara yönelik kitaplara 17. yüzyıl itibarıyla ihtiyaç duyulmuş ilk olarak çocuklara kibar olmayı ve görgü kurallarını anlatan nezaket kitapları (*curtesy books*) ile dinî kitaplar yayımlanmış, 18. yüzyılla birlikte bu eserlerin yanı sıra kısa bölümlerden oluşan edebî eserler (*chapbooks*) verilmeye başlanmış ve 19. yüzyılda çocuk edebiyatı edebiyatın içerisinde özel bir alan olarak yer edinmiştir. Türk çocuk edebiyatında da benzer pedagojik işlev dikkat çeker. Tanzimatla birlikte batılılaşma hareketleri temelinde çocuk terbiyesine verilen önem göze çarpmaktadır. Bu dönemden itibaren çocukların anlayacağı dilde eserler verilerek edebiyat aracılığıyla çocuklara erdemli davranmanın hususiyetleri aktarılmıştır (Uğurlu, 2006, s.178-179). İlerleyen yıllarda ise edebiyatın devrin ideolojisi doğrultusunda şekillendiği görülür. Can'ın Peter Hollindale'den aktardığı bilgilere göre (2014, s. 203-206), çocuk edebiyatında ideoloji yazarın, dinî politik, ahlaki görüşlerini şeffaf biçimde yansıttığı "açık ideoloji", yazarın görüşlerini örtük bir şekilde, sembollerle aktardığı "pasif ideoloji", kelimeler ve kodlardan oluşan dildeki mevcut ideoloji olmak üzere açık, pasif ve dilin özündeki mevcut ideoloji şeklinde üç görünüme sahiptir. Bu ifadelerden hareketle ideolojinin her durumda eserlerde yer aldığı ifade edilebilir. 20. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan modern Kırgız edebiyatıyla birlikte ayrı bir alan olarak doğan ve gelişen Kırgız çocuk edebiyatı da bahsedilen özellikler çerçevesinde oluşmuş ve başlangıçtan itibaren çocuklar üzerinde pedagojik bir işleve sahip olmuştur. Merkezî otoritenin ve yazarların ideolojisi eserlere doğrudan veya örtük biçimde aksetmiştir. Nitekim çocuk edebiyatı toplumsal ve kültürel ideallerin benimsetilmesinde, kimlik inşasında bir araç olarak kullanılmaktadır. Çocuk edebiyatı eserleri herhangi bir değer, inancın, görüşün yansıması olabilmekte ve çocuklara sosyal ve kültürel normları, değerleri ve becerileri aktarabilmektedir. Bu bağlamda Kırgız çocuk edebiyatında öne çıkan pedagojik işlev, o dönemki toplumsal ve siyasal zeminle doğrudan ilişkilendirilebilir. Sovyet döneminde sosyalizmin odağında ortaya çıkan ve gelişen modern Kırgız edebiyatı gibi çocuk edebiyatı da ideolojik bir zeminle doğmuştur. Tülögabılov'un aktardığına göre (1991, s. 10) ilk örnekleri 1920'li yıllarda Sovyet estetiği temelinde verilen Kırgız çocuk edebiyatı özellikle Rus edebiyatı tesirinde ve Sovyet ideolojisinin güdümünde şekillenmiştir. Bundan hareketle bu çalışma Kırgız çocuk edebiyatında ideolojinin etkisini şiir türü özelinde Sovyet ideolojisi üzerinden irdelemektedir. Bu çalışmanın ortaya çıkışında özellikle Türkiye'de Kırgız çocuk edebiyatı

çalışmalarının Kırgız edebiyatı üzerine yapılan çalışmalara nispeten daha az yer tutması etkilidir. Çalışma yalnızca şiir türü ile sınırlandırılmış ve çalışmada çocuk ve ideoloji ilişkisine odaklanılmıştır.

Genel Hatlarıyla Kırgız Çocuk Şiiri

Kırgız çocuk şiiri, modern Kırgız edebiyatı gibi oluşum ve gelişim yıllarında Sovyet estetiğinin etkisi altındadır. 1917 Bolşevik İhtilali sonrası Sovyetler Birliği yalnızca siyasi hususiyetlere odaklanmamış, politikada çocukları koruyup kollama ve eğitime meselesini öncelikle ve toplumun geleceği olarak çocuklar ile ilişkili konulara eğilmiştir. Bu noktada Lenin'in odağı, komünist sanat ortaya koymak olmuş ve çocuk edebiyatı ideolojinin yansıdığı alanların başında gelmiştir. Komünist Partinin XIII. Kongresi'nde "Matbuat Hakkında" kabul edilen karar büyük rol oynamış ve buna göre enternasyonalizm ve emek odaklı bir çocuk edebiyatının ortaya konmasına karar verilmiştir. O. Sooronov (1987, s. 735), bu kararın çocuk edebiyatının gelişiminde önemli rol oynadığını ifade eder. Bu bağlamda özellikle Kırgız çocuk edebiyatında Sovyet çocuk edebiyatının etkili olduğu görülmektedir. Ruslarda çocuk edebiyatı, Sovyet devrinden çok daha önce ortaya çıkmış ve şekillenmiştir. 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupa'daki çocuk edebiyatı ürünlerinin ışığında Ruslarda 19. yüzyılda Belinski, Dobrolyubov, Çernişevski, Neksarov gibi aydınların fikirleri ve çalışmaları dikkat çeker. 20. yüzyılda ise devrimle birlikte ideolojinin edebiyatla olan bağının sistemleştirilmesi eğitim ve çocuk konusunu daha da gündeme getirmiştir (Muratov & İsakov 2012, s. 8-9). Tülögabilov'un aktardığına göre (1991, s. 10-11), 1918 yılında "Pravda" gazetesinde yayımlanan "Unutulgan Kural (Unutulan Silah)" adlı makale çocuk edebiyatına yönelmek gerektiğine dair görüş bildiren bir yayın olarak bahsedilmesi gerekenlerden biridir. 1919'da Gorki'nin önerisiyle okul çağındaki çocukları yeni ruhla eğitmek gerektiği ve buna yönelik sanat ortaya koyma fikri ileri sürülmüştür. Bu bağlamda 1922'de RKP'nin³ XI. Kurultayı'nda bahsedilen anlayışa uygun ve Burjuva ideolojisiyle mücadeleyi içeren eserlerin ortaya konmasına karar verilmiştir. 1924'te RKP'nin XIII. Kurultayı'nda çocuk edebiyatına parti propagandası sorumluluğu yüklenmiştir. 1928'de VKP(b)'nin⁴ aldığı kararlar genç neslin sosyalizmin kuruluşuna aktif olarak katılması ve proleter anlayışa göre eğitilmesi gerektiği kararı alınmıştır. Ardından 1933'de ise VKP (b) BK'nın⁵ kararı ile "Detgiz" matbaası açılır. Bu matbaada, çocuk edebiyatı eserleri ve yazarları üzerine makaleler yayımlanmıştır (Muratov & İsakov 2012, s. 192).

Çocuk edebiyatının 1934 yılına kadar bu gelişmelerle şekillenmeye başladığı görülmektedir. 1934 yılında ise Sovyet edebiyatı prensiplerinin açık biçimde oluşturulduğu ve edebiyatın parti güdümüne bırakıldığı Sovyet Yazarlar Birliği'nin I. Kongresi gerçekleştirilmiştir. Kongreye katılan 564 kişi arasından öne çıkan Jdanov ve Maksim Gorki edebiyatın parti güdümüne girmesini önceleyen sosyalist realizm anlayışının ilkeleştirilmesinde en önemli isimlerdendir. Bu Kongrede Gorki eserlerde yeni Sovyet insanının anlatılmasını salık vermiştir (Ümötaliyev, 1976, s. 17). Nitekim bu anlayışa göre Sovyet insanını anlatan bir yazar devrimcidir ve sosyalist bir toplum yaratmada yardımcıdır. Bir bakıma edebiyat, Sovyetler Birliği ile ortaya çıkan yeni toplumu anlatmada bir araç görevi görmektedir (Uygur, 2005, s.6-7). Bu sebeple ileri sürülen sosyalist realizm anlayışı, sanatçıdan gerçeği doğru ve net tarihi bir

³ Rusya Komünist Partisi (Bolşevikler).

⁴ Tüm Birlik Komünist Partisi (Bolşevikler).

⁵ Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi.

devrimsel gelişme bağlamında göstermesini talep etmektedir (Pervıy Syezd'den naklen Tagızade, 2006, s.18). Ancak bu gerçek Sovyet gerçekçiliğidir. Buna göre edebiyatın ve edebiyatçının toplumsal sorumlulukları bulunmaktadır. Gorki'ye göre sosyalizm temelli “edebiyatın görevi ayaklanmış emek dünyasına omuz vermektir” (Gorki'den aktaran Oktay, 1986, s. 106). Nitekim bu dönemde edebiyat ancak sosyalist tecrübe ile şekillenmelidir (Gorki, 2013, s.174). Bu doğrultuda o dönem çocuk edebiyatı da sosyalist anlayışa uygun olarak oluşturulmuştur. Adı geçen Kongrede Gorki çocuk edebiyatına ilişkin fikirlerini de ileri sürdüğü “Kiçinekeylerdin Çoñ Adabiyatı (Küçüklerin Büyük Edebiyatı)” başlıklı bildirisini sunmuştur (Tülögabılov, 1991, s. 11). Toplumun sosyalizme inancının artması ve bu yeni anlayışın toplum arasında yerleşmesi için eğitim önem atfedilen unsurların başında gelmektedir (Uygur, 2005, s. 6). Bundan hareketle çocuk edebiyatının gelişimi Sovyet toplumunun sosyalist ideoloji çerçevesinde gelişmesi ile paralel ilerlemiştir. Çocuk edebiyatının pedagojik işlevi sosyalist rejimin amaçlarına uygun geldiğinden Sovyet sanat anlayışının doğrudan aksettiği, temel amaç, tema ve argümanlarının benzer şekilde işlendiği bir alan olarak doğmasına sebebiyet vermiştir. Tagızade'nin belirttiği gibi bu dönemde yazarlara yalnızca temalar dikte edilmemiş, yazarların belli bir bakış açısı ve düşünce tarzına sahip olması beklenmiştir (2006, s. 20).

Kırgız edebiyatında ise ilk modern ürünlerle birlikte çocuk edebiyatına dair çalışmalar ve eserler de üretilmeye başlanmıştır. Çocuk edebiyatı modern bir görünüm kazanmadan önce ninni, tekerleme, bilmece, masal gibi halk edebiyatı ürünleri ile var olmuş (Duman, 2015, s. 177) 1920 sonrasında çağdaş bir forma kavuşmuştur. 1920'lerden itibaren merkezî otoritenin aldığı kararlar neticesinde çağdaş estetik koşullar doğrultusunda ortaya çıkmış ve bu yıllardan itibaren “çocuğa uygunluk” ilkesi gözetilerek eser verilmeye başlanmıştır. Ancak çocuktan bahseden her eser çocuk edebiyatı ürünü sayılmamaktadır. Bu konuda farklı görüşler ileri sürülmekte, özellikle eserin dili ve pedagojik yönünün ölçüt olduğu ifade edilmektedir (Duman, 2016a, s. 1). Bu bağlamda çocuk edebiyatının çocuk okur kitlesi belli gruplara ayrılır. Kırgız edebiyat bilimci M. Tülögabılov (1991, s. 3), Kırgız çocuk edebiyatının okur kitlesini *böböktör* (okul çağına kadarki tüm çocuklar), *cekinçekter* (okul çağındaki küçük çocuklar), *testierler* ve *öspürümdör* (ilkokuldan itibaren okul çağındaki çocuklar) şeklinde ifade eder. Ona göre Kırgız çocuk edebiyatı sıralanan yaş gruplarına uygun olarak ortaya konmuştur.

Çocuk edebiyatının ilk ürünleri 1920'li yıllarda çeviri eserlerden, halk edebiyatı derleme kitaplarından ve okuma-yazmaya yönelik ders kitaplarından oluşmaktadır (Duman, 2015, s. 178). Özellikle ilk dönem çocuk edebiyatında çevirinin önemine ayrıca değinmek gerekir. Nitekim bu yıllarda edebî ürünler çevirilerin etkisi altındadır. Başlangıç yılı olarak kabul edilen 1920'li, 30'lu yıllarda Sheakspare dışında dünya edebiyatından yapılan çevirilerin büyük çoğunluğunun çocuk edebiyatından çeviriler olduğu dikkat çekmektedir. Söz gelimi Rus çocuk edebiyatının kurucusu kabul edilen Samuil Marşak'ın eserleri olmak üzere Mayakovski, Puşkin, Tolstoy, Muhtar Avezov gibi isimlerin çocuk edebiyatı ürünlerinin Mukay Elebayev, Alıkul Osmonov, Kubanıçbek Malikov gibi büyük yazarlar tarafından çevrildiği görülmektedir (Şener, 2023, s. 533-540). Çocuk edebiyatını besleyen ve doğrudan etkileyen diğer bir alan ise folklordur. Bu yıllarda yalnızca modern edebiyatçılar eserler vermemiş aynı zamanda geleneksel anlatıcılar (comokçu-akın) da çocuklara yönelik masal, şiir ve temsil türünde eserler

vermişlerdir.⁶ Söz gelimi bu alanda basılmış önemli ve ilk kitaplardan biri Togolok Moldo'nun *Baldar Comoktoru* (1939) isimli eseridir. Nitekim çocuk edebiyatı ve folklor yakından ilişkilidir ve çocuklara ithafen ortaya çıkan bu şiirler büyük oranda Sovyet devri modern çocuk edebiyatı ile benzer temalara ve mahiyete sahiptir. P. İrisov'a göre sözlü edebiyatın kökenine bakıldığında pedagojik işlev dikkat çeker ve sözlü edebiyat da gelecek kuşaklara vatani, gelenekleri aktarmada bir araç görevi üstlenir. Dolayısıyla sosyal değişimler bu ürünlere de yansımıştır (1972, s. 3-4). Sovyet estetiğinin sözlü gelenek üzerindeki etkisi de bu minvalde açıklanabilir. Bilmecelerde, destanlarda ve çeşitli sözlü ürünlerde Sovyet politikasının güdümü ve etkisi açıkça görülmektedir⁷. Sovyet rejimi yeni kimliğin inşası için folklor ürünlerini propaganda aracı olarak kullanmıştır (Şimşek, 2021, s.878). Bu ürünler de modern çocuk edebiyatının temelini oluşturmaktadır.

Çocuklara yönelik çalışmalar konusunda diğer bir husus ders kitaplarıdır. Kırgız edebiyatının teşekkülünde ve çocuklara yönelik ders kitaplarının hazırlanmasında öne çıkan iki isim İşenali Arabayev ve Kasım Tınıstanov'u zikretmek gerekir. Arabayev'in 1924'te Arap harfleriyle yayımladığı *Kırgız Alıppesi* adlı eseri Kırgız ceditçiliğinin önemli bir örneğidir (Güngör, 2016, s. 398) ve çocuklara ve büyüklere yönelik atasözleri, bilmeceler, hikâyeler içerir (Güngör, 2013, s.299-300) Arabayev'in ve Tınıstanov'un çocuklara yönelik eserleri Sovyet dönemindeki çocuk edebiyatının temelini oluşturmaktadır (İsmailova, 2020, s.141).

Bu gelişme ve etkilerin dışında çocuk edebiyatının ortaya çıktığı ortamı detaylıca ele almak gerekir. Nitekim bu dönemde Sovyetler Birliği hâkimiyeti söz konusudur. Bu sebeple çocuk edebiyatının ortaya çıktığı 1930'lu yıllarda edebî süreç bağlamında en önemli olaylardan biri I. Sovyet Yazarlar Birliği Kongresi'dir. 21-22 Nisan 1934'te düzenlenen Sovyet Yazarlar Birliği Kongresi'nde devrim sonrası Kırgız Yazarlar Birliğine başkanlık etmeye başlayan Aalı Tokombayev "Kırgızstandın mazmunu sotsiyalisttik cana forması uluttuk adabiyatı ösüp cana çıñalıp catat (Kırgızistan'ın içeriği sosyalist şekli millî olan edebiyatı geliyor ve sağlamlıyor)" konulu bir bildiri sunmuştur (Ümötaliyev, 1976, s. 16). Tokombayev, bu bildiriye sosyalist realizm metodunu ve yazarlara düşen sorumlulukları değerlendirmiştir. Dolayısıyla bu bildiri, Kırgız çocuk edebiyatına ilişkin önemli adımlardan biridir.

1934 yılında Aalı Tokombayev'in *Bizdin Kitep* (Bizim Kitap) adlı şiir kitabı ise çocuk edebiyatı tarihinde ilk önemli çalışmaların başında gelmektedir. Her ne kadar asıl hünerini ortaya koyduğu şiirleri bunlar olmasa da 1940'lı yıllarda "Baldar Üçün (Çocuklar İçin)" adlı şiir kitabıyla Alıkul Osmonov da çocuk edebiyatına katkı sağlamıştır. Bu isimlerin ardından "Sayakatçı Bala (Gezgin Çocuk), Kanattuulardın Sırı (Kuşların Sırrı), Şarşe" gibi eserleri ile Kuseyin Esenkocoyev'i de zikretmek gerekir. Ayrıca, K. Bayalinov, T. Sıdıkbekov, S. Sasıkbayev (Muratov & İsakov 2012, s. 193-196), C. Bökönyavev, T. Şamşiyev, M. Alıbayev, Ö. Koñurbayev (Soroonov, 1987, s. 739-741) gibi yazarlar da çocuk edebiyatında eser veren isimlere örnek gösterilebilir. Bu yıllarda doğrudan çocuk edebiyatı örneği olmayıp yalnızca çocuklara ithaf edilmiş eserler de vardır. T. Sıdıkbekov'un "Akın Bülbül (Şair Bülbül)", T. Ümütölayev'in "Güldör Ölkösü (Çiçekler Ülkesi)", A. Toktomuşev'in "İrlar Cıynağı (Şiirler Antolojisi)" adlı eserler bahsedilene örnektir (Soroonov, 1987, s. 737).

⁶ Bu eserlerden bazıları için bk. (İrisov, 1972).

⁷ Bu konuya örnek olarak bk. (Temur, 2010; Temur, 2011; Çeribaş, 2012; Şimşek, 2018; Şimşek 2021).

1940'lı yıllarda ise II. Dünya Savaşı'ndan ötürü Kırgız çocuk şiirinde de savaş ve buna yönelik temalar görünse de esasen edebî verimlilik düşmüştür. Adı geçen isimler bu yıllarda eser vermiş ancak savaş, çocuk edebiyatının önünde bir engel teşkil etmiştir. Ancak bu yıllardan bağımsızlığa kadar komünizm ideolojisinin çocuk edebiyatına açıkça yansıtıldığı görülmektedir. Bu yıllarda da yazarlar çocuklara yönelik eserler vermeye teşvik edilmiştir. Savaş sonrası A. Osmonov'un "Baldar Üçün (Çocuklar İçin)", A. Toktomuşev'in "Caştın Tilegi (Gencin Dileği)", T. Ümötaliyev'in "Bizdin Cer (Bizim Yer)", T. Şamşiyev'in "İrda, Dostor (Şarkı Söyleyin, Dostlar)" gibi çeşitli şiir kitapları çıkar ve A. Tokombayev'in *Bizdin Kitep* (Bizim Kitap) adlı kitabı yeniden basılır (Sooronov, 1987, s. 746-747). 1950'li yıllarda çeşitli makalelerde Kırgız çocuk edebiyatının niteliği tartışılmış ve neticede Kırgız çocuk edebiyatında Bolşevik partisi ve Sovyet halkının önde gelen isimleri hakkında yazılan kitapların az olmasının çocuk edebiyatının gelişmesine engel olduğu fikrine varılmıştır (İnalöz, 2022, s. 18). Bundan ötürü 1950'li yıllarda çocuk edebiyatı çalışmaları hız kazanır. Kırgızistan Sovyet Yazarlar Birliği'nin 1950'deki 8. Kurultayı'nda "Leninçil Caş (Leninist Genç)", "Komsomolets Kirgizii (Kırgızistan Komsomol Üyesi)" ve "Kırgızstan Pioneri (Kırgızistan'ın Öncüsü)" gazetelerinde çocuk edebiyatı eserlerinin aralıksız yayımlanmasına karar verilmiştir. 1952'de ise "Caş Leninçi (Genç Leninci)" dergisi çıkarılmaya başlanır ve 1953'te "Mektep" matbaası kurulur. Muratov ve İsakov'a göre (2012, s.196) bu son zikredilen adımlar Kırgız çocuk edebiyatına ivme kazandırmıştır. Bu yıllarda A. Kızırov'un çocuklara ithaf ettiği şiirleri, İ. İsakov'un "Şarkıratma (Şelale)", "Cumgan Köz menen (Kapalı Göz ile)" gibi şiirleri; B. Sarnoyoyev'in "Dostoruma (Dostlarıma)", "Bala Mergen (Avcı Çocuk)", "Coken"; T. Baygabılov'un "Dostorum (Dostlarım)", "Baktıluu Caştar (Mutlu Gençler)" eserleri ve A. Belev, E. Tursunov, A. Abakirov, S. Abdıkadırova, M. Abdılkasımova, M. Bularkiyeva, B. Karagulov, İ. Mansurov, M. Tursunaliyev gibi pek çok Kırgız yazarın çeşitli eserleri dikkat çekmektedir. Bu dönemde daha önce çocuk edebiyatında görülmeyen povest ve manzum hikâye gibi yeni edebî türler görünüm kazanmıştır (Tülögabılov, 1991, s. 210-212).

Kırgız çocuk edebiyatı 1960'lı yıllardan itibaren gelişim evresine girmiştir. Bu sürede 1969 yılında çocuk edebiyatı, 1972'de edebî eleştiri, 1982'de ise edebî dergilerin toplumsal yönü hakkında Sovyet Yazarlar Birliği'nin ileri sürdüğü fikirler ve aldığı kararlar çocuk edebiyatının bu gelişim evresini doğrudan etkilemiştir. Tülögabılov'a göre (1991, s. 229-233) bu yıllardan itibaren Sovyetler Birliği'nin politikaları doğrultusunda çocuk edebiyatında ulusal temalar işlenmiş ve Sovyet çocuğu imajı yaratılmıştır. Daha önceki yıllara nispeten daha çok nüshalı çok sayıda çocuk kitabı basılmıştır. Vatan sevgisi, dostluk, enternasyonalizm, Leninizm gibi temalar ele alınmıştır. Kırgız çocuk şiirinde bu dönemde A. Toktomuşev, T. Ümötaliyev, M. Cangaziye, S. Eraliyev, T. Kocomberdiyev, T. Samudinov, B. Asanaliyev, K. Cunuşev gibi pek çok şair eser vermiştir. Bu dönem yazarları çocuklara, doğru eğitim vermeyi öncelmiş ve bu konuda A. Kızırov, B. Sarnogoyev, C. Cusuyev, C. Bekniyazov, E. İbrayev, R. Rıskulov, M. Tursunaliyev gibi isimler ise ayrıca katkı sunmuşlardır. Sonraki yıllarda ise bazı eserleri ile çocuk edebiyatına katkı sağlayan isimler olarak M. Gaparov, A. Rıskulov, K. Urmambetov, A. Akimaliyev, C. Mamıtov sıralanabilir. Bugün hâlâ hayatta olan A. Ömürkanov, A. Cakşılıkov gibi Kırgız şairleri de çocuk şiirleri ile de tanınmaktadırlar (Muratov & İsakov, 2012, 230). Bu şairler dışında bağımsızlık sonrası çocuk edebiyatında ürün vermeye devam eden isimlerin başında aynı zamanda yaptığı çocuk edebiyatı çevirileri ile B. Asanaliyev gelmektedir. Onun

yanı sıra S. Rısbayev, İ. Toktogulov (Muratov & İsakov, 2012, s. 250-260), T. Samudinov, K. Cunuşev, C. Abdıldayev, I. Kadırov, A. Akbarov (Kultayeva, 2012, s. 82-210) gibi isimler çocuk şiirine önemli katkılar sağlamıştır.

Sovyet İdeolojisi ve Kırgız Çocuk Şiiri

Kırgız çocuk şiiri başlangıç devrinden itibaren büyük ölçüde Marksizm ve Leninizmi açık biçimde ele alan eserlerden meydana gelmektedir. Bu sebeple çocuk şiirlerinde partinin, liderlerin, komünizmin, kolhoz yaşantısının, emek ve teknolojinin övüldüğü ve Sovyet sisteminin olumlu değerleri olarak idealize edildiği görülmektedir. Bu şiirler aracılığıyla özellikle okur olarak çocuk ve gençlere ideal Sovyet insanı imajı aktarılmıştır. Komünist bir nesil yaratmak ve yetiştirmek için şiir Sovyet rejiminin bir propaganda aracı olmuştur. Bu bağlamda öne çıkan temler üzerinden Sovyet ideolojisinin Kırgız çocuk şiirindeki yansımaları değerlendirilmiştir.

Parti ve Komünizm Övgüsü

Sovyet ideolojisinin eserlere yansımaları özellikle parti, parti liderleri ve parti ilkelerinin olumlanması şeklinde görülmektedir. Komünist partinin niteliklerinin, parti ilkelerinin ve amaçlarının anlatılması ve çocuklara parti insanı misyonunun yüklenmesi rejimin ana hedeflerinden biri olarak Kırgız çocuk şiirinin gündemini oluşturmuştur. Kırgız çocuk şiirinde Marksist ideolojiyi açık dille işleyen komünizm savunucusu Aalı Tokombayev, “Kimmin (Kimim?)” şiirinde vatan sevgisini, komünist partiye olan bağlılığını, Ekim Devrimini ele alarak ideal Sovyet insanının özelliklerini sıralar:

Menin atam,	Benim babam,
Kompartiye temirdey	Komünist parti demir gibi,
Men balapan	Ben ise çocuk,
Erikke çapkan erinbey,	Erik’i tokatlayan erinmeden,

(KBPA, 1987, s. 142-143).

Şiirde komünist partinin yılmaz bütünlüğü, gücü demire benzetilirken çocuk “erinmeyen”, “güçlü” birisi olarak nitelendirilir. Tokombayev’in bu benzetmesi sosyalist realizmin bir neticesidir. Nitekim şiirde oluşturulan bu imaj kuşkusuz ideal Sovyet çocuğu imajıdır. Komünist partinin bir çocuktan beklentisi azimli, çalışkan, güçlü ve dayanıklı olmasıdır.

1960’lı yıllardan itibaren şiirlerini yayımlamaya başlayan Nurpays Carınbay “Menin Atam Kommunist (Benim Babam Komünist)” şiirinde komünist babasına benzemek isteyen bir çocuğun hayallerini konu alır:

Çoñoygondo tolup küç,	Büyüdüğünde dolup güç,
Bütörömün tolgon iş,	Gerçekleştireceğim beklediğim işi,
Atakemdey köp bilgiç,	Babacığım gibi çok bilgiç,
Men da bolom kommunist!	Ben de olacağım komünist!

(KBPA, 1987, s. 378).

Şaire göre komünist babalar çocukları için fikirleri ve eylemleri ile birer örnektir. Dolayısıyla şiirde betimlenen çocuk Sovyet rejiminin beklentilerini karşılayacak şekilde ileride iyi bir komünist olmayı düşlemektedir. Tokombayev'in "Kimmin (Kimim?)" şiirinde güç, çalışkanlık ve azim ile idealleştirilen çocuk, Carkınbay'ın şiirinde de benzer şekilde nitelendirilir. Bu şekilde okura Sovyet devrinin çocukları atalarına benzer olarak "komünist" doğar ve "komünist" yetişir mesajı verilmektedir. Sovyetlerin yaratmak istediği yeni Sovyet insanının (homo Sovieticus) diğer bir özelliği vatana bağlılıktır. Bu sebeple komünizmin bu güçlü çocukları vatanına bağlı ve vatani için mücadele eden kişiler olarak tasvir edilir. İlk şiir kitabını 1930'lu yıllarda yayımlayan Moldogazı Tokobayev "Mekenim (Vatanım)" şiirinde vatan sevgisi temasını işlemiş ve "kızıl tuu (kızıl bayrak)", "partiyaçıl (partizan)" gibi kavramlarla o günkü vatan anlayışını ortaya koymuştur. Şiirde Tokobayev, kızıl bayrak ve partisever Kırgız imajı çizmekte ve Sovyet övgüsü yapmaktadır:

Kızıl tuu biyik karmagan	Kızıl bayrağı kaldırıp
İristın ırın ırdagan	Talihin şarkısını söyleyen
Partiyaçıl elibiz,	Partisever halkız,
Bir-birin nazık sıylagan.	Birbirine nazıkçe saygı duyan.

(KBPA, 1987, s.152).

Kızıl bayrağın dalgalandıkça halka "baht"ı müjdelemesine ve bu halkın partiye olan bağlılığına dikkat çeken Tokombayev'e benzer olarak Coomart Bökönbayev'in "Tilek (Dilek)" şiirinde de kızıl bayrak ülkenin ilerlemesine işaret olarak ele alınmıştır. Bu şiirde dünyada komünizme karşıt olarak faşizmin yergisinin yapıldığı görülmektedir. Sovyet insanını "kızıl pehlivan" şeklinde niteleyen Bökönbayev, Sovyetlerin kızıl bayrağını över. Bayrak onun için vatanın gücünü ispatlayan politik bir unsurdur:

Kızıl tuusu kılıkdap	Kızıl bayrağı süzülüp,
Dagı, dagı	Bir daha, bir daha
Cerdin cüzün bassa eken!	Yeryüzüne bassaydı!
Düynö cüzün	Dünya yüzüne
Kommunizm cendi dep,	Komünizm yendi diyerek,
Karı tarih,	Eski tarih,
Öz betine cazsa eken!	Kendi sayfasına yazsaydı!
Cazsa eken tarih,	Yazsaydı tarih,
Cazsa eken	Yazsaydı.

(KBPA, 1987, s.171).

Vatansever ideal Sovyet çocuğu, bayrağını seven, bayrağın önemini idrak etmiş kişilerdir. Bayrak ise göklerde dalgalanışı ile komünizmin sonsuzluğunu ve vatanın bütünlüğünü/bölünmezliğini sembolize etmektedir. Bundan ötürü bu tür şiirler aracılığıyla çocuklara vatan sevgisi, halk ve vatan kavramları anlatılmaktadır. Bu komünist ideolojinin ışığında oluşturulmuş yeni dünyanın tasviri ile çocuklara komünizm benimsetilmeye çalışılır.

Bu noktada komünizmin gücünün tarihe yazılarak gelecek kuşaklara örnek olmasını isteyen Coomart Bökönbayev “Uk, Cer Cüzü! (Dinle, Yeryüzü!)” şiirinde eski devrin yeni devir ile mukayeselerini yapmıştır. Sovyet edebiyatında eski-yeni mukayesesi yeninin halk arasındaki yerinin belirginleşmesine ve yeniye karşı pozitif bir algının oluşmasına hizmet etmektedir. Bu sebeple Bökönbayev bu şiirde yeni devri olumlamakta ve zafer vurgusu yapmaktadır. Şaire göre Kırgızları Bolşevikler ve Bolşevizm geliştirmiştir:

Ala-Toonu	Ala Dağını
Basıp catkan tumandan,	Basan dumandan,
Uk, cer cüzü,	Dinle, yeryüzü,
Bolşevikter sergitti!	Bolşevikler kurtardı!

(KBPA, 1987, s. 174).

Yukarıda alıntılanan mısralarda görüldüğü üzere ülkedeki yenileşme ve eğitim faaliyetlerini Bolşeviklere bağlayan şair, bu bilinci çocuklara kazandırmayı istemektedir. Bundan hareketle sosyalizmin halkın üzerindeki karanlığı ortadan kaldırdığını ifade eder. Sovyet dönemi Kırgız edebiyatının en çok roman yazan isimlerinden olan Nasirdin Baytemirov’un “Ukta, Balam (Uyu Oğlum)” şiiri de çocuk edebiyatına hâkim politik tahakküme iyi bir örnektir. Baytemirov bu şiirinde işçiyi, halkı ve sosyalizmi konu alır:

Çoñoygondo karaldım,	Büyüdüğünde çocuğum,
Baatırı bol zamandın.	Kahramanı ol zamanın.
Sotsialisttik ölköñün,	Sosyalist ülkenin,
Keregine caragın!...	İşine yara!

(KBPA, 1987, s. 218).

Yukarıda ele alınan bu sosyalist halk birbirine güçlü bağlarla bağlıdır. Dolayısıyla çocuk şiirinin ele aldığı diğer bir tema enternasyonalizmdir. Kubaniçbek Malikov, “Mekenim (Vatanım)” şiirinde Moskova’dan Ukrayna’ya, Pamir’den Alaya, Kafkasya’dan Sibirya’ya, Volga’ya kadar vatan sınırlarını çizer ve bunu bir zenginlik göstergesi olarak ifade eder. Ona göre SSCB “anne sütünü emdiği yerdir” (KBPA 1987, s. 178). Komünist parti ise onun için “yol gösterici” (KBPA, 1987, s. 178) niteliğindedir. Malikov’un “Kızıl Atçandar (Kızıl Askerler)” şiirinde de benzer bir tasvir söz konusudur. “Sovettik kızıl baatırday/attı kim minet? (Sovyet kızıl kahramanı gibi/ata kim binecek?)” (KBPA, 1987, s. 179) mısralarında görüldüğü üzere Sovyet kahramanı ifadesiyle o dönemki Sovyet insanını ifade eder ve bu kişilerin iyi at binen ve Sovyet ruhunu taşıyan kişiler olduğunu belirtir. “Bolşevik tapkan ık menen, önör üyrönüp... (Bolşevik’in bulduğu yöntem ile /iş öğrenip)” (KBPA, 1987, s. 179) diye devam ettiği şiirde, “kızıl atlılar/askerler düşmandan vatani koruyan, Bolşevik ruhunu taşıyan, güçlü ve korkusuz vatansever kişiler” olarak ele alınmıştır. Sooronbay Cusuyev’in “Çoñ Atam cana Men (Dedem ve Ben)” şiiri de enternasyonalizm temasında ele alınmıştır. Cusuyev şiirde “Belarus dos maydandaş (Belarus dost cepheadaş)” (KBPA, 1987, s. 270) diyerek halk dostluğuna ve halk dostluğunun önemine dikkat çeker.

Lider Kültü

Kırgız çocuk şiirinde ayrıca Lenin'e ve Stalin'e yapılan övgüler öne çıkmaktadır. Sovyet edebiyatlarının temel özelliklerinden biri parti liderlerinin yüceltilmesi ve bu liderlerin halka sunduğu hizmetlere dikkat çekilmesidir. Sovyet güdümünde eser veren Aalı Tokombayev'in pek çok şiiri bahsedilen övgüye örnek olarak verilebilir. Tokombayev'in Kırgız çocuk edebiyatının gelişim evresinde ilk önemli çalışma olarak nitelendirilebilecek ve 1934 yılında yayımladığı *Bizdin Kitep* (Bizim Kitap) adlı şiir kitabında çocuklara Leninizmi ve Stalinizmi aşladığı ve komünizmi bir çare olarak sunduğu görülmektedir. Sosyalist realizmin ilkeleri doğrultusunda kaleme aldığı "Kim Çarbaçıl" (Kim Çiftçi) başlıklı şiirinde bir yandan çiftçilerin emeğine dikkat çekerken diğer yandan Lenin ve Stalin'e övgüler ile komünizmin propagandasını yapar:

Lenin bizdin bababız,	Lenin bizim atamız,
Bizge taalay caratkan.	Bize mutluluk yaradan.
Stalin bizdin atabız.	Stalin bizim babamız.
Taalay berip baratkan.	Mutluluk vermekte olan.

(Tokombayev, 1949, s. 11).

Şair, Lenin ve Stalin devrini olumlar ve bu devrin benimsenmesi için gençliğe çeşitli telkinlerde bulunur. "Menin Tilegim" (Benim Dileğim) şiirinde:

Stalindin doorunda,	Stalin devrinde
Küçöp caştar güldögün!	Gençler güçlenin, gelişin!

(Tokombayev, 1949, s. 31).

şeklinde gençlere seslenen Tokombayev, dönemin ideolojik edebiyat anlayışını açıkça çocuk edebiyatına uygulamakta, çocuk edebiyatı aracılığıyla rejimi övmektedir. Nitekim sosyalistlere göre Lenin ve Stalin devri toplumsal kalkınmanın ve refahın devridir. Dolayısıyla bu devirde güçlenmek için gençlerin ellerine çeşitli fırsatların geçeceğine dair müjdelere verir ve bu fırsatları değerlendirmek gerektiğini vurgular. Bolşeviklerin Çarlık Rusya'ya nispeten halkı geliştirmeye ve iyileştirmeye yönelik politikası olduğunu betimleyen şair "Balalık" (Çocukluk) şiirinde de Stalin ve Lenin'in ışığında sonsuzluğa erişileceğini ifade eder:

Stalindey atanım,	Stalin gibi babanın,
Okuusuna kanalık.	Eğitimine razı olalım.
...	
Lenindin şamınday,	Lenin'in mumu gibi,
Öçpös bolup canalık.	Sönmez olup yanalım.

(Tokombayev, 1949, s. 29).

Yukarıda alıntılanan mısralarda Sovyet ideolojisinin çocuklardan başlayarak halka aşılması gerektiği düşüncesi açıkça görülmektedir. Çocuk edebiyatının pedagojik yönünden faydalanan merkezî otorite, yazarlara yüklediği toplum mühendisliği misyonunu bu alanda daha rahat ve etkili biçimde uygulamaktadır. Nitekim okur olarak çocukların Stalin ve Lenin'e dair saygısı,

sevgisi artacak ve çocuklar gelecekte sosyalizmin asıl yaşatıcısı olacaklardır. Bir bakıma edebiyat bu dönemde bütünüyle propagandanın aracı olmuştur. Duman'ın aktardığına göre (2016a, s. 35), Sovyetler Birliği'nin kurulması ile komünist sisteminin içerisine çocuklar da dahil edilmiş, 7-9 yaş aralığı *Oktyabrat*, 9-14 yaş aralığı *Pioner*, 14-28 yaş aralığı *Komsomol* adı verilen çocuk ve gençlik kollarına ayrılmıştır. Dolayısıyla bu sınıflandırma şiirlerde görülmekte ve çocukların aktif biçimde harekete katılmak istendiği anlaşılmaktadır. Aalı Tokombayev'in "Biz" şiirinde "özgür pioner" olarak betimlenen çocukların komünizmin yaşatıcısı olarak ifade edilmesi bahsedilenlere somut bir örnek teşkil etmektedir:

Bizder erkin pioner,	Biz özgür pionerler
Kelgin kurdaş koldu ber!	Haydi arkadaş elini ver
...	
Biz keleşek korgonu,	Biz geleceğin kalesiyiz,
Azır caşbiz ondogu.	Biz on yaşındaki genciz.
Bizdin küçkö tirkelgen,	Bizim gücümüze bağlanan,
Kommunizm bolmogu.	Komünizm olacak.
Cür, cür, caştar, turabız,	Haydi, haydi gençler kalkalım.
Kommunizm kurabız!	Komünizm kuralım!

(Tokombayev, 1949, s. 23).

Yukarıda alıntılanan şiirde görüldüğü üzere çocuklar geleceğin kurucusu ve komünizmin yıkılmaz kalesi olarak görülmektedir. Benzer bir tema Alıkul Osmonov'un "Pioner Kim" başlıklı şiirinde bulunmaktadır. Osmonov bu şiirde genç pionerin özelliklerini ortaya koyar:

Caş cetkinçek pioner	Genç pioner
Komsomoldun böbögü	Komsomolun bebeği.
Kiçi peyil, tartiptüü,	Alçak gönüllü, terbiyeli.
Tazalıktın örnögü.	Temizliğin örneği.

(Osmonov, 1964, s. 337).

Osmonov'un şiirinde genç neslin iyi erdemleri sıralansa da diğer yandan pioner ifadesinin kullanılması dahi ideolojinin yansımasını vermektedir. Sooronbey Cusuyev'in "Coluguu (Buluşma)" şiirinde ise "Pionerler lagerden/Kelişti da aşığıp" (Pionerler kamplardan/Geldiler aceleyle) (KBPA, 1987, s. 272) şeklinde bahsedilirken İsabek İsakov'un "Kanat Carat Sen Dağı (Sen de Kanat Yarat)" şiirinde de şairin pioner çocuk ile ak kuğuları konuşturması dikkat çeker (KBPA, 1987, s. 335). Şatman Sadıbakasov da "Sen Komsomol" şiiriyle komsomolların önemine işaret eder ve komsomoldan "dañkın uluu (şöhretin büyük)" (CK, 1957, s. 102) diye bahseder.

İlk şiirini 1930'da yayımlayan Abdırasul Toktomuşev'in "Tilekke Lenin Cetkirdi (Dileği Lenin Gerçekleştirdi)" şiirinde Toktomuşev'in Lenin ve fikirlerini açık olarak desteklediği görülmektedir. Şiire "Uluu atabız Lenin (Yüce Atamız Lenin)" diye başlayan şair, şiirde Lenin'in sözlerini, fikirlerini kendine rehber edindiğini ifade ederek "gençlerin dileğini gerçekleştiren" kişi olarak Lenin'i işaret eder:

Lenin atam süylögön	Lenin atamın bıraktığı
Osuyatın üyrönöm.	Vasiyeti öğreniyorum.
Bizge bergen baktımı	Bize yaşattığı bahtı/devri
Teñeştirem kün menen	Denk tutuyorum güneş ile.

(KBPA, 1987, s. 191).

Lenin'in Bolşevik Devrimi ile birlikte Sovyet halklarına bıraktığı mirası, başlattığı yenilikleri bir mutluluk zamanı olarak nitelendiren şair, "kün" ve "bakıt" kelimeleri ile Lenin'in yaşadığı devri ve sonraki nesle bıraktığı ilkelerini vurgular. Şair Toktomuşev'in "Caştın Tilegi (Gencin Dileği)" şiirinde büyüdüğüde babasıyla Moskova'ya gitme hayalini kurması da bu anlamda yukarıda verilen şiir ile aynı fikirle oluşturulduğunu ortaya koyar. Esengul İbrayev'in "Lenin dep Cazabız (Lenin diye Yazarız)" şiirinde de Lenin yukarıda verilen örneklere benzer biçimde aydınlığı sembolize eden kavramlarla ilişkilendirilir:

Aydın appak betine	Aydın apak yüzüne
Lenin dep cazabız	Lenin diye yazarız.

(KBPA, 1987, s. 347).

Görüldüğü gibi Lenin bazı şiirlerde ay, bazı şiirlerde ise güneş ile nitelendirilir ve refah, barış ve mutluluk sembolü olduğu vurgulanır. Midin Elebayev'in "Çoñ Atañar Süylöyt (Dedeleriniz Konuşacak)" şiirinde de Leninizm ideolojisi işlenmektedir. Şiirde eski-yeni devir mukayyesi Lenin'in kazandırdığı değerler üzerinden verilmiştir. Lenin'in yaşadığı devri kendi gözünden çocuklara tasvir etmiştir:

Oktyabr kündöründö	Ekim Devrimi günlerinde
Koluma kural karmadım.	Elime silah aldım.
Lenindin özün	Lenin kendisini
Közüm menen körtüp kalgamın.	Gözlerim ile gördüm
Silerge az-az bayandayın	Sizlere biraz biraz anlatayım
Uşul bolsun cardamım.	Bu olsun yardımım.
Uşul künü	O gün
Lenin "alga!" dep kolun sundu	Lenin "ileri!" diyerek elini uzattı.

(KBPA, 1987, s. 226).

Yukarıda alıntılanan şiirde Ekim Devrimi'ni ve o günlerde yaşananları ele alan şair, geçmişin bir şahidi olarak yeni nesile o günleri anlatmayı kendine bir görev edinmiştir. Şiirde Lenin'in ağzından dökülen "ileriye" sözlerini özellikle vurgulaması ise önemlidir. Nitekim sosyalist şairler, Lenin'in halka sunduğu bu yeni devri bir ilerleme olarak nitelendirirler. Şiirin devamında, yeni devri yeni nesillere miras olarak betimleyen şair, gençleri "halkın faydası" için hizmet etmekle görevlendirir. Bu görevi yerine getirecek olan nesille gurur duyacağını ifade ederken diğer yandan bu devrin refahını geçmişte anlatılan bir "masal"a benzetmektedir. Lenin devrini ise bir aya benzetir. Benzer bir anlatım Nurkamal Cetikaşkayeva'nın "Bizdin Zaman" şiirinde de görülmektedir. Şair, "bizdin ömür-gül ömür/kün nurunda caynagan (bizim hayatımız

çiçek gibi/güneş ışığında açılan” diyerek komünist parti döneminin güneş gibi aydınlık olduğunu belirtir. Bu dönemi ifade etmek adına “kün ve gül” metaforlarını kullanır. Her ikisi de Lenin’e işaret etmektedir. Şairin bu şiiri açık bir propaganda örneğidir:

Alga, alga, aldığa,	İlerle, ilerle, ileriye,
Lenin tuusun kötörüp.	Leninin bayrağını kaldırıp.
Ildam, ıldam toktoboy	Hızla, hızla durmadan
Kommunizmge ötölük.	Komünizme geçelim.

(KBPA, 1987, s. 232).

Şiirin devamında komünizm ışığı ile yükselecek ve gelişecek halkın müjdesi verilmektedir. Şairin “Cetkinçegim” şiirinde de “aldey, aldey, aldey, ey!” diye seslendiği çocuklara “SSSR’nin balası” (KBPA, 1987, s. 233) diye hitap ettiği görülmektedir.

Kırgız çocuk şiirinin en önemli isimlerinden olan Musa Cangaziyev de “Neberesibiz Lenindin (Lenin’in Torunlarıyız)” şiirinde parti propagandası yapmakta ve “Kommunizmdin kızıl tuusun/bütkül düynö karmasın (Komünizmin kızıl bayrağını/ bütün dünya kaldırsın” (KBPA, 1987, s. 253) mısralarında görüldüğü üzere komünizmin dünya için tek yönetim şekli olduğunu belirtmektedir. Şair Cangaziyev, partinin verdiği görevi üstlenmiş ve çocuk edebiyatı üzerinden bu propagandayı açıkça uygulamıştır:

Emgegibiz, tilegibiz,	Emegimiz, dilegimiz,
Partiyanın işi üçün.	Partinin işi için.
Bizdin eldin erdikteri	Bizim halkın yiğitliği
Taň kaltırgan cer cüzün	Şaşırtır yer yüzünü.

(KBPA, 1987, s. 252).

Parti için hayatını adayan halkın kahramanlığı tüm dünyayı hayrette bırakır diyen şair “Tınçtıkların ırdaybız (Barış Şarkısını Söyleriz)” başlıklı şiirinde ise Lenin’i bu halka özgürlüğü getiren bir lider olduğunu ifade eder. Yüce yol olarak nitelediği Leninizm şiirin ana temasını oluşturmaktadır:

Mektepte okup üyrönöbüz	Okulda okuyarak öğreniyoruz
Uluu Lenin ömürün.	Yüce Lenin’in hayatını.
Tınçtıklar için, cumşap küçün	Barış için, harcayıp gücünü
Koygon bütkül köñülün.	Koyup tüm gönlünü.

(KBPA, 1987, s. 254).

Çocuklara okullarda Lenin’in hayatının öğretildiğini, halkın refaha erişmesi adına gönlüyle tüm gücünü halka adadığını ifade eden şair, bu şiiri yoluyla barışın Lenin’in sayesinde geldiğini halka aktarır. İlk toplu şiirleri *Balalık* (Çocukluk) adıyla 1950’de yayımlanan Musa Cangaziyev, bu kitabında yer alan aşağıdaki şiirinde, komünist bir yazar ve pioner olduğundan nasıl gurur duyduğunu ifade eder:

Baldarga deym baylıgımdı.	Çocuklara anlatıyorum zenginliğimi.
Baldar üçün ubaram.	Çocuklar için gayretim.

Kommunistmin cazuuçumun,
Pionermin! Kubanam.

Komünistim, yazarım,
Pionerim! Gurur duyuyorum.

(Sulaymanov, 1990, s. 677).

50’li yılları takiben sosyalist içerikli çocuk şiirleri yazmaya devam eden Cangaziyev’in bu eserleri içerisinde özellikle Lenin’e duyduğu minnet ve Lenin övgüsü geniş yer tutmaktadır. “Biz Neberesi Lenindin (Biz Torunuyuz Leninin)”, “İlip Koydu Üyünö (Astı Evine)”, “Kızıl Ayantta (Kızıl Meydanda)”, “Baktıluu Balalık (Mutlu Çocukluk)” bu şiirlere örnek olarak verilebilir (Sulaymanov, 1990, s. 681). Bu şiirlerinden birinde:

Lenin	Lenin,
Akıldın küzgüsü,	Aklın aynası
İlimdin küçtüüsü,	İlimde en güçlüsü,
Elimdin baktısı,	Halkımın bahtı,
Mekendin sakçısı!	Vatanın koruyucusu!

(Sulaymanov, 1990, s. 681).

Yukarıda alıntılanan şiirlerde görüldüğü gibi yazar sosyalist devrin özelliklerini Lenin üzerinden ifade etmektedir ve Leninizm ülküsünü betimlemektedir. Benzer şekilde Abziy Kıdırov da “Lenin” başlıklı şiirinde Lenin’i atası olarak nitelendirir. Ona göre Lenin halkın bayrağıdır, halk için çalışmıştır (KBPA, 1987, s. 294). Kıdırov bundan başka pek çok şiirinde de Sovyet ideolojisine dair temaları ele almıştır. Bu noktada Duman (2019, s. 296), Türk kültürünün ortak miraslarından olan Nevruz’un kutlanması gibi Kıdırov’un 1 Mayıs İşçi Bayramı’na ithafen şiir yazdığına dikkat çekmektedir. Şair bu şiirde mayıs ayını bir kıza benzetir ve güzel bir kadında bulunan özellikleri mayısa atfeder. “Uldarı bizbiz İliçtin (Oğulları biziz İliç’in)” (Duman, 2019, s. 294) diyerek Lenin’e ve sosyalizme dair değerleri ele alır. Ünlü Kırgız şairi Colon Mamıtov da “Mugalim (Öğretmen)” şiirinde eğitim ve özgürlük teması işlenmiş ve bu noktada Lenin’den de bahsetmiştir:

Erksiz elge taratkan	Özgür olmayan halka yayılmış
Erkindik nur, otunan.	Özgürlük ışığı, ateşi
Uluu Lenin özü da	Yüce Lenin’in kendisi de
Mugalimden okugan	Öğretmenden öğrenmiş.

(KBPA, 1987, s. 402).

Mamıtov’dan alıntılanan bu şiirde her ne kadar Lenin’in halka özgürlüğü getirdiği ifade edilse de şiirde asıl olarak vurgulanan yukarıda verilen şiirlerden biraz daha farklıdır. Şair, Yüce Lenin’in de bir öğretmeni olduğuna dikkat çekmektedir. Dolayısıyla yazar, büyük tarih iyi bir eğitimden geçerek yazılır mesajını halka ulaştırır ve öğretmenlere ayrı bir önem atfeder. Mamıtov, Lenin’in halka ulaştırdığı ilkeleri ve onda var olan bu zihniyeti, fikri zemini onda oluşturan bir öğretmenin varlığına işaret etmektedir.

Emeğin Övgüsü ve Kolhoz Yaşantısı

Kırgız çocuk şiirinde parti liderlerinin övgüsünün yanı sıra emek övgüsü ve işçilerin çalışkanlığı, çektikleri sıkıntılar dile getirilir. Sosyalist realizmin kurucularından olan Maksim

Gorki'nin (1989, s. 217) “Çocuklara, insanın çağların karanlığından nasıl ortaya çıktığını anlatmalı, insanı emek süreçlerinin doğuşundaki yaribilinçli haliyle göstermeliyiz.” cümlelerinde görüldüğü gibi ideolojinin benimsetilmesi adına yalnızca yetişkinler için değil çocuklar için dahi bir politika yürütülmüştür. Gorki, SSCB'deki kolektif emeğin önemine ve bu kolektif şuurun ülkeyi ne derecede geliştirdiğine dikkat çekmektedir. Dolayısıyla çocukların eğitiminde Marx'ın öğretilerine de yer verilmesinin ayrıca önemli olduğunu ifade eden Gorki'nin bu fikri Kırgız çocuk edebiyatında da açıkça işlenmektedir. Sovyet Rusya'nın özel mülkiyeti ortadan kaldırma ve kolektif bir mülkiyete geçiş süreci olarak ifade edilebilecek olan kolhoz sistemi çocuk şiirlerinde önde gelen temalardan biri olmuştur. Sovyet edebiyatının ilkelerinden biri kolektif hayat ve buna bağlı olarak kolhoz/sovhozlarda halkın bir aile olarak mutlu biçimde yaşamasıdır (Miller, 1980, s. 55). Nitekim kolhozlaştırma sosyalist toplum oluşturmanın ilk adımıdır (Güngör, 2013, s. 227). 1921'de kurulan kolhoz ve sovhozlar, bu kolhozların işleyişi, kolhozlarda çalışan işçilerin özverileri, kolhozun verimliliği ve bu süreçte ortaya çıkan emek sosyalizmin halka benimsetilmesi adına Kırgız çocuk şiirlerinde de ele alınmıştır. Duman ve Yakar Abziy Kıdırov hakkındaki makalelerinde, çocuk şiirlerinde Sovyet ideolojisini açıkça işlediğini belirttikleri (2019, s. 286-296) Abziy Kıdırov'un kolhoz sistemini anlattığı “Bizdin Başkarma⁸ (Bizim Başkan)” şiirini bu konuya örnek vermek mümkündür:

Kolhoz bolup oynooogo,	Kolhoz olarak oynamaya,
Kolhoz toyun toyloogo,	Kolhoz düğününe katılmaya,
Koyboy kımız akçıldan,	Beyazımsı kımızı bırakmadan,
Alıp keldik ar kıl daam	Getirdik her türlü lezzet
Keñ arıkka cıynaldık,	Geniş arka toplandık,
Kelişalbay kıynaldık.	Anlaşmada zorlandık.
Başkarmaga şayladık	Yöneticiyi seçtik
Emgekke bel bayladık.	Emeğe/çalışmaya hazırlandık.

(Kıdırov, 1981, s. 33-34).

Musa Cangaziyev'in “Emgek Mayramı (Emek Bayramı)” şiiri de benzer bir temada ele alınmıştır. Şiirde şair kolhoz yaşantısının verimliliğini ve kolhozlarda çalışanların bu hayattan memnuniyetini vurgular. Nitekim şiirdeki kutlama temi şairin halka Sovyet sistemini benimsetme ve sistemin hayata geçirdiği tüm mekanizmalara halkı yakınlaştırma amacını taşır. Baytemir Asanaliyev'in “Kesibim (Mesleğim)” şiirinde de kolhoz yaşantısı ele alınmıştır. Şair şiirde Sovyet gençlerinin annelerinin ve babalarının izinden giderek kendini Sovyetlere adadığını ve kolhozculuk mesleğini seçtiğini belirtir. Sovyet çocukları küçük yaştan itibaren hayvan güderek emeğe destek vermiştir:

Kolhoz bolup üyüm, turagım,	Kolhoz evim, durağım,
Kolhozdo öttü güldöy kuragım.	Kolhozda geçti çiçek gibi çağım.
Al cerde iştep erte çaşımdan,	Orada çalışıp küçük yaşımdan beri,
Ata-enemdin colun uladım.	Anne babamın yolunu sürdürdüm.

⁸ Kolhoz Başkanı.

Kolhozçuluk tapkan kesibim,	Kolhozculuk mesleğim,
Kolhozduku tatkan keşigim.	Kolhozdakilerin yediğim yemek
Kozu bagıp, muzoo kaytarıp,	Kuzu bakıp, buzağı güdüp,
Kolhozdo açkam emgek eşiğin	Kolhozda açtım emek eşiğini.

(KBPA, 1987, s. 441).

Nitekim bu kolhoz sistemi Marksist ideolojinin bir uzantısıdır ve halka refahı getirmeyi amaçladığı düşünülmektedir (Şener, 2020, s. 93). Dolayısıyla küçük yaştan itibaren bu sistemin içerisinde yer alan veya yer almayı düşleyen çocuk imajı sosyalizmin halk arasında yerleşmesine açıkça hizmet etse de esas gerçeklik dile getirilmemektedir. Bunun dışında Sovyet rejiminin öne çıkardığı bu emek yalnızca çiftçilik veya hayvan bakımı olarak düşünülmemelidir. Aynı zamanda emekle kastedilen kişinin parti uğruna gösterdiği çabadır. Bu çaba parti uğruna hayatla ve türlü zorluklarla mücadele etme biçimidir. Bu anlamda çocuk şiirlerinde bu emeğin ve şuurun aktarıldığı görülmektedir. Aal Tokombayev'in *Bizdin Kitep* (Bizim Kitap) adlı şiir kitabında yer alan "Bizdin Eki Zakon" (Bizim İki Kuralımız) şiirinde Ekim devriminin çocuklarının görevleri sıralanmıştır:

Eñ birinçi zakonubuz,	İlk kuralımız,
Pionerge kol kabış.	Pionerlere arka çıkmak.
Komsomolgo cardam kılış,	Komsomola yardım etmek,
Alardan biz col alış.	Onlardan yol teslim almak.

(Tokombayev, 1949, s. 23).

Aynı şiirde çocuklar emeğe hizmet eden kişiler olarak betimlenmiştir ve bu yönleri ile devrimin yardımcıları olarak öne çıkarılmıştır:

Kompartiye ababız,	Komünist parti amcamız,
Biz cardamçı balañız!	Biz senin yardımcı çocuğunuz!
Cumuşçuga cardamçı,	İşçilerin yardımcısı,
Biz oktyabr baldarı	Biz Ekimin evlatları,
Dıykandarga küç bergen	Çiftçilerin gücüne güç katan,
Biz küröştün kandarı.	Biz mücadelenin kanları.

(Tokombayev, 1949, s. 23).

Yukarıda alıntılanan şiirlerde çocuklar sosyalist mücadelenin kahramanları ve Komünist Parti'nin en büyük destekçisi olarak nitelendirilir. Sooronbay Cusuyev "Malçılardın Mayramı (Çobanların Bayramı)" (KBPA 1987, s. 273) şiirinde de çocuklara emeğin övgüsünü yapar. Esengul İbrayev "Zor Bakıt (Büyük Mutluluk)" şiirinde kızıl bayrağı, emeği ve Lenin'i över:

Gerbdegi orok-balka da	Armadaki orak ile çekic de
Nelikten bekem aykaşkan?	Neden sımsıkı, iç içe girmiş?
Sebebi dıykan, cumuşçu,	Sebebi çiftçi, işçi,
Burcuylar menen çaykaşkan	Burjuva ile çarpışan

(KBPA, 1987, s. 346).

Armadaki orak ve çekicinin çiftçi ve işçiler ile olan bağlantısına değinen İbrayev, şiirin genelinde Lenin'i överken aynı zamanda emeğin bu süreçteki önemine dikkat çeker.

II. Dünya Savaşı ve Sovyet Vatanı

“Lenin’in torunları, Stalin’in çocukları” (Cangaziyev, 1952, s. 8) şeklinde bir çocuk imajı çizilen Kırgız çocuk şiirlerinde işlenen diğer bir tema II. Dünya Savaşı’dır. Bu dönemde kaleme alınan çoğu eserde Sovyet zaferi yeni bir mitos gibi ele alınmıştır. Dolayısıyla vatan kavramı çoğu şairin şiirinde “Sovyetler” ile karşılık bulur. Savaş temasıyla birlikte Sovyet vatanını ve Sovyet vatandaşını konu edinen eserler verilmiştir. Savaşın zorlu dönemlerinde halkın verdiği destek, zafere olan inanç ve vatan sevgisi II. Dünya Savaşı’na ilişkin ele alınan temalardandır. K. Artıkbayev’in de ifade ettiği gibi (2013, s. 671) II. Dünya Savaşı yılları Kırgız edebiyatına başka bir sayfa açmıştır. Faşizme karşı mücadele etmede önemli rol oynayan Sovyet halkının ideolojik, sosyal ve manevî birliği edebiyatın her alanının konusu olmuştur. Artıkbayev (2013, s. 165) bu dönemde edebiyat, medya, radyo ve televizyonun da savaşa destek veren organlardan olduğunu belirtir. Bu bağlamda Kırgız çocuk şiirinde de Sovyet vatanı vurgusu ve savaş teması ele alınmıştır. Tokuş Camankulov’un “Moskvam (Moskovam)” şiirinde vatan temi Sovyetler Birliği ile özdeşleşir:

Moskvam, Moskvam,	Moskovam, Moskovam,
Kanday sonun karasam.	Baktığımda ne kadar güzelsin.
Bakit alıp özündön	Senden mutluluk alıyorum,
Kommunizmge baratam.	Kommünizme varıyorum.

(CK, 1957, s. 18).

Camankulov’un bu mısraları şiire parti propagandasının yansıdığı göstergesidir. Sovyetler Birliği’nin, özellikle Stalin’in amacı tüm kültürel kimliklerin eridiği Sovyet kimliği yaratmak olmuştur (Temur, 2010, s. 223). Bu amaçla kahraman ve vatansever yeni Sovyet insanı inşa edilmek istenir. Sovyet insanı Büyük Vatan Savaşı’nın Sovyet halklarına adalet ve özgürlük getireceğine inanan ve vatanseverlik duygusuyla dolup taşan kişilerdir (Altımışova, 2016, s. 161). Şiirde Moskova’yı “ana vatanı” olarak nitelendiren şairin Moskova’dan ilham ve mutluluk alarak komünizmi gerçekleştirdiğini ifade etmesi dönemin edebiyat-politika ilişkisine iyi örneklerden biridir.

Dubana Cunosov’un “Sovetik Armiya (Sovyet Ordusu)” şiirinde de benzer şekilde büyük ve güçlü Sovyet halkı vurgusu yer alır. Sovyet kahramanlığının öne çıktığı şiirde şair “...düşman ötpös biyik çep (düşman geçmez büyük kale)” (CK, 1957, s. 50) sözleri ile Sovyet halklarının ve vatanının diğer milletlere istinaden güçlü, korkusuz ve ele geçirilemez olduğuna

dikkat çeker. Bu bağlamda Sovyet ordusunun varlığını bir övünç kaynağı olarak gözler önüne serer:

Tıncılık için küröşkön	Barış için savaşan
Kan ayabay cüröktön	Kanını feda eden yürekten
Baatır bizdin Armiya,	Kahraman bizim Ordu,
Eç cıgılbas küröştön.	Hiç yenilmez güreşte.
Elim bergen tarbiya,	Halkımın verdiği terbiye,
Eç ceñilbes Armiya.	Hiç yenilmez Ordu.

(CK, 1957, s. 51).

Şiirde belirtilen “yenilmezlik”, Sovyetlere atfedilen bir özellik olarak sistemin halk üzerinde yaratmak istediği olumlu imajı destekler niteliktedir. Nitekim sosyalizm insanlığa yapay bir cennet vaatlemiştir. Bu şiirle zafere ve Sovyet ordusuna olan inanç güçlendirilmek istenmiş, genç nesle millet olma bilinci aşılanmıştır. Saparbek Mambetov’un “Partiyani Süyöbüz (Partiyi Seviyoruz)” şiirindeki “...biz dostorbuz acıragıs (...biz dostlarınız bölünemeyen)” (CK, 1957, s. 77) şeklindeki mısrasında görüldüğü üzere bu bilincin aşılandığı yeni nesil, Sovyet halklarını oluşturur ve bu halklar birbirinden ayıramaz bir bütünü parçalarıdır. Edebiyat da sistemin bu tahakkümlerini konu edinerek propaganda aracı olmuştur.

Savaş döneminde Sovyet edebiyatının en önemli konusu ve gündemi savaştır. Hatta Temirkul Ümötaliyev, Raykan Şükürbekov, Uzakbay Abdukaimov gibi pek çok Kırgız yazar ve şairleri cepheye gitmiş ve savaşa destek vermiştir (Altınova, 2016, s. 173). Bu desteği kalemleri ile de devam ettiren şair ve yazarların yukarıda verilen örneklerde de görüleceği üzere benzer şekilde çocuk şiirinde de savaş temasını işledikleri görülmektedir. Nitekim Sovyet devrinde Kırgız çocuk şiiri, edebiyatın diğer alanlarında olduğu gibi sosyalist rejimin ve sosyalizmin etkisi altında kalmış ve sözcülüğünü yapmıştır.

Sovyet Teknolojisi

Sovyet dönemi edebî eserlerinin önemli temalarından biri Sovyetlerle birlikte sosyal hayatta yer edinen teknolojik alet ve araçlardır (Şimşek, 2018, s.452). Yerleşik hayata geç bir tarihte geçiş yapan Kırgızlar, Sovyetler Birliği döneminde iş gücünü traktör başta olmak üzere çeşitli alet ve araçların yardımıyla sağlamaktadır. Bu bakımdan Sovyet edebî anlayışı hem emeğe hem de bu yeni gelişmelere dikkat çeker. Çocuk edebiyatında dahi bu temanın işlenmiş olması Sovyet estetiğinin küçükten büyüğe her okur kitlesine hitap ettiğinin somut bir delilidir. Kırgız çocuk şairlerinden Aalı Tokombayev, “Traktor (Traktör)” şiirinde emeğin övgüsünü yapmaktadır ve traktör ile birlikte işçilerin hayata mutluluğu, bereketi getirdiğini ifade etmektedir. Şair, adı zikredilen şiiri ile emek ve mutluluk arasındaki ilişkiyi öne çıkarmaktadır:

Bul traktor dan beret	Bu traktör tahıl veriyor,
Kara cerge can beret	Kara toprağa can veriyor.
Küzdö buuday ırgalat,	Güzün buğday savrulur,
Buuday küüsü ırdalat.	Buğdayın ezgisi duyulur,

Biz da koşo ırdaybız,
Emgek menen cırgaybız.

Biz de onunla söylüyoruz,
Emek ile neşeleniyoruz.

Emekteşter kelgile
İşke cardam bergile.

Emektaşlar gelin,
İşe yardım edin.

(KBPA, 1987, s. 140).

Şaire göre emeğe verilen katkı ile hayat şenlenir, topraktan alınan verim artar ve bu şekilde insan yaşamı daha iyiye gider. Buğdayın ezgisine ortak olan emekçilerin şarkısı bir anlamda sosyalizmin ilkeleridir. Nitekim verilen her örnekte ortak netice çocukları bilinçlendirmek ve onları emeğe dair teşvik etmektir. Bu sebeple Tokombayev gibi pek çok şair traktöre ve emeğe dikkat çekmiştir. 20. yüzyıl Kırgız yaşantısında yeni yer edinen bu unsurlar traktör ile sınırlı değildir. Bunun dışında araba da şairlerin öne çıkardığı diğer bir araçtır. Kapar Abdurakmanov “Ey Maşına Maşına! (Ey Araba Araba!)” şiirinde “Ey maşına, maşına!/ Özümdü da ala bar (Ey araba, araba!/ Beni de götürüver)” (CK⁹, 1957, 15) şeklinde arabaya seslenir ve hareket ve devamlılık üzerinden arabanın mahiyetine dikkat çeker. Tokuş Aytıkeyev’in pek çok şiiri de bu dönemdeki taşıtlarla ilişkilidir. Şairin bu konuda “Mototsikl (Motosiklet)”, “Velosiped (Bisiklet)”, “Trolleybus (Trolleybus)” “Parahod (Vapur)” başlıklı şiirleri örnek olarak verilebilir. Adı geçen taşıtların insan hayatındaki önemine dikkat çeken Aytıkeyev, bu taşıtlardan vapur için “...el kubanıp cıyılal (halk sevinip yığılır)” (CK, 1957, s. 25) diyerek vapurdan halkı gururlandıran bir taşıt olarak bahseder. Nitekim diğer taşıtlar için de benzer bir anlatım ortaya koymaktadır. Bu taşıtların şiire konu edilmesi o dönemde herkesin ilgiyle kullandığı ve insan hayatını kolaylaştıran taşıtlar olmalarından kaynaklandığı gibi esasen o dönem teknolojisinin sosyalist rejimin hayata bir getirisi olduğunun göstergesidir. İsabek İsakov’un da “Samosval (Kamyon)”, “Buldozyer (Buldozer)” başlıklı şiirleri benzer amaçla yazılmıştır. Şair “Samosval (Kamyon)” şiirinde kolhozu ve emeği öne çıkarır:

Bizdin kolhoz uşunday
Tehnikası bir dalay

Bizim kolhoz böyledir
Teknolojisi pek çoktur

...

(CK, 1957, s. 53).

Kolhozun gelişmelerinden biri olarak ifade edilen kamyon ve türevi taşıtlar, Sovyet rejiminin bir parçasıdır ve emek ile özdeşleştirilmiştir. Nazarkul Karagulov’un “Samolyot (Uçak)” başlıklı şiirinde de uçaktan kuşların dahi yetişemeyeceği bir taşıt olarak bahsedilir. İsenbay Mansırov’un “Parovoz (Buharlı Lokomotif)” şiiri de insan için önemli başka bir taşıta dikkat çeker. Aalı Tokombayev’in aynı adlı şiiri de benzer amaçla kaleme alınmıştır. Sanayi Devrimi’nin başat sembollerinden olan lokomotif hem ticaret hem de ulaşım için o dönemde dikkat çekici yere sahip olmasıyla Sovyetlerin sosyal hayata yaptığı bir katkı olarak öne çıkarılır.

⁹ Caş Tilek.

Sovyet dönemi teknik gelişmeleri çocuk şiirinin temel temalarında. Kuşkusuz bu bilimsel gelişmelerle birlikte uzay ve uzaya çıkma konulu şiirler de bu dönem şiirleri arasında öne çıkmaktadır. Aalı Tokombayev'in "Kosmoska Col Açıldı (Uzaya Yol Açıldı)", İsabek İsakov'un "Ayga Uçam (Aya Uçacağım)" şiirleri bu fikrin somut örnekleridir. İsakov adı geçen şiirinde okurlarına ay, yıldız, Mars ve yeryüzü üzerinden yeni bir dünya fikri sunar (1961, s. 48-65). Dubana Cunusov "Kıyalım (Kıyalım)" şiiriyle Ay'a ve Mars'a uçma fikrini işler. Benzer şekilde Musa Cangaziyev'in "Marstan Kızdar Gül Teret (Kızlar Marstan Çiçek Deriyor)" şiiri de Sovyetler ve teknolojik gelişmeler arasında kurulan ilişkinin somut bir örneğidir:

Moskovaga salam aytıp,	Moskovaya selam söyleyip,
Cıldızdardan el kelet.	Yıldızlardan halk geliyor.
Akıl cetip, ilim ösüp	Aklı yeterek, ilmi gelişerek
Marstan kızdar gül teret.	Kızlar Marstan çiçek deriyor.

(Cangaziyev, 1952, s. 11).

Dünyanın ve yaşamın sırrına ulaşmayı hedefleyen şairler bu sırta Sovyet devrinde yaşanan bilimsel gelişmelerle erişildiği fikrini gelecek kuşaklara aktarırlar. Yukarıda alıntılanan şiirde de görüldüğü üzere bilim dünyasının kapılarının Moskova aracılığıyla açıldığı düşüncesi okura sunulmaktadır. Şimşek'in de belirttiği gibi (2018, s. 454) Sovyetler Birliği bu şiirler yoluyla teknolojik üstünlüğünü dünyaya göstermek ve Sovyet halklarının rejime güven duymasını sağlamak amacıyla teknolojik aygıt ve meseleleri propaganda aracı olarak kullanmıştır. Bu bilimsel ve teknolojik gelişmelerin yanı sıra haberleşme araçları da şiirlere konu olmuştur. Cusupbek Kubanıçov'un "Poçtalyon (Postacı)" şiiri buna bir örnektir. Sovyet devri önde gelen haberleşme araçlarından olan posta ve bu haberleşmeyi sağlayan kişiler olarak postacı sosyal hayatın önemli bir parçasıdır. Bu yönüyle postacıların önemine dikkat çekilmiştir.

Din

Sosyalizmin ilkelerinin açmlanarak halkı sosyalist yaşama özendirme ve bu yaşamı benimsetme Sovyet edebiyatının temel özelliklerinden biridir. Bununla birlikte yazarlar eserlerinde sosyalizmin karşıt unsurlarına da dikkat çekerek ideal bir dünya tasavvur etmiştir. Bahsedilenin belirgin bir örneği "din" sorunsalında görülmektedir. Din, bu karşıt unsurların başında gelmektedir. Nitekim inanç veya din, kültürün önemli öğelerinden olup bir aidiyet göstergesidir (Kösoğlu, 1995, s.93). Bu yönüyle dinin edebî eserlerdeki varlığı millî şuuru aşlamayı veya "Biz" kimliğini korumayı sağlamaktadır. Ancak dini bir afyon olarak gören ve bu sebeple reddeden Sovyet rejimi için bir propaganda aracı olarak kullanılan edebî eserlerde İslam karşıtı/din karşıtı bir kara propaganda söz konusudur (Kınacı 2015, s. 142). Bu dönemde folklor ürünlerinde ateizm unsurlarının yer alması gözetilmiş, dinî içerikli folklor ürünlerinin yayımlanmasına izin verilmemiştir (Şimşek, 2018, s. 450). Modern edebiyat ürünleri de ateizm propagandası için kullanılmış ve bu eserler yoluyla dinî değerler tahrip edilmiştir. Dönemin güdümlü edebiyat anlayışı, toplumsal yapının temelini oluşturan inanç meselesini olumsuz olarak etkilemiş ve edebiyat yoluyla okura merkezin din ve inanç algısı aktarılmak istenmiştir (Şener, 2023, 85). Bahsedilen husus çocuk edebiyatına doğrudan aksetmiştir. Din, Sovyet

sisteminin önünde bir engel olarak görülmüş ve ateizmi çocuklar arasında yaymak adına bir gayrete girilmiştir (Duman, 2016a, s. 77). Aalı Tokombayev'in "Kim Canılбайт (Kim Yanılmaz)" şiiri ateizmin aşılandığı örneklerden biridir. Tokombayev'in şiirinde Allah'ın yok olduğu ifade edilir:

Üçüncü kудay cañılбайт, Üçüncü Allah yanılmaz,
Antkeni anın özü çok. Çünkü onun kendisi yok.

(Tokombayev, 1974, s. 223).

Benzer şekilde Abziy Kızırov'un manzum hikâye türündeki "Atasınan Suradı (Babasına Sordu)" eserinde de çocuklara Tanrı'nın olmadığı aktarılır:

Kудay degen çok nerse, Allah dedikleri olmayan bir şey,
Kuurultup eldi ezgenge. Kavurup halkı ezmek için
Öz oyunan çıkarıp Kendi akıllarından uydurup
Şumpaylar tapkan bir kezde. Dolandırıcılar bulmuş bir zaman.

(Kızırov, 1956, s.44).

K. Marks'ın ideolojinin önünde engel olarak gördüğü dini Kızırov da benimsememekte ve dinin bir "aldatmaca" olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre Tanrı, insanlığı kandırmak için yaratılmış yalan bir gerçekliktir. Duman'ın da belirttiği gibi (2016b, s. 234) şairin bu görüşünün sebebi Sovyet ideolojisine uygun bireyler yetiştirmeyi hedeflemesidir.

Sonuç

Kırgız çocuk şiirinde Sovyet ideolojisinin metin kurucu işaretleri ateizm, kolhoz-sovhoz ve emek övgüsü, enternasyonalizm, Leninizm ve Stalinizm, komünizm, II. Dünya Savaşı, Sovyet teknolojisi olarak belirlenmiştir. İncelenen şiirlerde kolhoz zamanı yaşanan açlık, halkın zorluk çekmesi başta olmak üzere o dönemde yaşanan ve tarihe geçen önemli meseleler ele alınmamış olup bunların aksine olumlu bir dünya tasavvuru ortaya konmuştur. Bununla birlikte olumlu Rus imajı yaratılmış, şiirlerde ideal Sovyet çocukları/gençleri nasıl olmalı sorusunun cevabı verilmiştir. Nitekim bu gençler, Lenin ve Stalin'in liderliğinde, onların fikirleri ile yaşayan, vatani Sovyetler, halkı da Sovyet halkları olarak benimseyen, çalışkan, azimli ve vatansever aynı zamanda inançsız gençler yetiştirmeyi hedefleyen Sovyet politikasının yansımasıdır. Bu gençler, hayatlarından şikayet etmeyen, atalarının mirasını benimsemiş (Sovyet geçmişi), geleceğe umutla bakan gençler olarak tasavvur edilmiştir. Sovyetlerin ideolojik bir aygıtı olan edebiyat gibi çocuk ve eğitimin de ideolojik bir aygıt olarak Sovyet hegemonyasını oluşturmada ve Sovyet ilkelerini halka benimsetmede kullanıldığı ve ilgili dönem çocuk şiirinin bu amacın gerçekleşmesinde oldukça etkili olduğu görülmüştür. Nitekim bu açık propaganda çocuk edebiyatının özüne terstir. Çocuk edebiyatı ürünleri bir çocuğa çeşitli bilgiyi, değerleri vb. aktarılabilir ancak bu aktarım "çocuğa uygun" biçimde olmalı, çocuğu yetişkin kılar nitelikte, dayatma biçiminde olmamalıdır. Dolayısıyla güdümlü edebiyatın çocuk edebiyatının niteliğine ve estetik değerine olumsuz tesir ettiği ifade edilebilir. Ancak 1970'li-80'li yıllarla birlikte tema ve içerik bakımından değişmeye başlayan Kırgız çocuk şiiri,

bağımsızlıkla birlikte toplum gibi edebiyatın da esas özgürlüğüne kavuşmasıyla ideolojik güdümden uzaklaşmıştır. Bu dönemde Sovyet ideolojisinin izlerinden ziyade daha çok gerçek tarihini öğrenmiş, ana dilinin ve Kırgız topraklarının önemini idrak etmiş, millî şuuru güçlü gençlerin idealleştirildiği dikkat çekmektedir. Bu dönemden itibaren Kırgız çocuk şiirinde çocuk psikolojisi, çocuk pedagojisi öncelenmiş ve şiirin biçimi de buna uygun olarak değişmiştir.

Kaynakça

- Artıkbayev, K. (2013). *XX. yüzyıl Kırgız edebiyatı tarihi* (Çev. Mayramgül Dıykanbayeva). Bengü. (Orijinal çalışma 2004 yılında yayımlandı.)
- Can, T. D. (2014). *Çocuk edebiyatı kuramsal yaklaşım*. Eğitim.
- Cangaziyev, M. (1952). *Pionerler*. Kırgızmambas.
- Belekov, A. (Haz.). (1951). *Caş Tilek*. Kırgızistan Mamleketтик Okuu Pedagogikalık Basması.
- Çeribaş, M. (2017). Sovyetler Birliği döneminde Kırgızistan'da folklor çalışmalarında ideolojik yaklaşımlar: Er Soltonoy Destanı örneği. *Turkish Studies*, 7(1), 753-780. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3007>
- Duman, G. B. & Yakar, F. (2019). Abziy Kızırov'un şiirleri bağlamında Kırgız çocuk edebiyatında sovyet ideolojisinin yansımaları. F. Tümençin & K. Baran (Ed.), 5. *International Social Research and Behavioral Sciences Symposium Proceeding Book* içinde (s. 286-297).
- Duman, G. B. (2015). Kuseyin esenkocoyev ve Kırgız çocuk edebiyatı. *ZfWT*, 7(3), 175-188.
- Duman, G. B. (2016a). *Kırgız çocuk edebiyatı*. Kriter.
- Duman, G. B. (2016b). Çağdaş Kırgız çocuk edebiyatının şekillenmesinde Sovyet ideolojisinin rolü. *Uluslararası Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2 (Sempozyum Özel Sayısı 7). 227-236.
- Gorki, M. (1989). *Edebiyat yaşamım* (Çev. Şemsa Yeğın, 2. baskı). Payel. (Orijinal çalışma 1973 yılında yayımlandı.)
- Gorki, M. (2013). Sosyalist realizm hakkında (C. Kınacı, Çev.). *Gazi Türkiyat*, (12), 169-174. (Orijinal çalışma 1980 yılında yayımlandı.)
- Güngör, E. (2013). *Bozkırda bir ceditçi İşenaali Arabayev*. IQ Kültür Sanat.
- Güngör, E. (2016). Kırgız matbuatının ortaya çıkmasında ceditçiliğin rolü. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 387-400.
- İnalöz, M. (2022). Kırgızistan'da çocuk edebiyatı üzerine yapılan çalışmaların analizi (1950-2022). *Journal of Turkic Civilization Studies*, 3(1), 13-30.
- İrisov, P. (1972). *Baldarga arnalgan eldik oozeki çıgarmalardın ülgülörünön*. İlim.
- İsakov, İ. (1961). *Ayga uçam*. Okuu-Pedagogika.
- İsmailova, C. (2020). Kırgızistan çocuk şiirleri. S. Sağlam & E. Sakallı (Ed.), *Türk Dünyasından çocuk şiirleri* içinde (s. 139-184). Bengü.
- Kızırov, A. & Sulaymanov, D. (Haz.). (1987). *Kırgız Baldar Poeziyasının Antologiyası*. Mektep.
- Kızırov, A. (1956). *Meken enem*. Kırgızmambas.
- Kızırov, A. (1981). *Tandalgan ırlar, poemalar, comoktor*. Mektep.

- Kınacı, C. (2015). Kazak din algısı ve Kazak sovyet romanında din karşıtı propaganda. Z. K. Şaukenova vd. (Ed.), *Kazakstanın Madeni Jane Alevmettik Sayasıy Damuvındağı Dinnin Rolü* içinde (s. 141-152). İnstitut Filosofii Politologii i religiovedeniya KN MON RK.
- Kösöoğlu, N. (1995). *Millî kültür ve kimlik* (2. baskı). Ötüken.
- Kultayeva, Ü. (2012). *Azırkı baldar poeziyası*. Kırgızpatent.
- Miller, F. J. (1980). The image of Stalin in Soviet Russian folklore. *The Russian Review*, 39(1), 50-67. <https://doi.org/10.2307/128551>.
- Muratov, A. & İsakov, K. (2012). *Kırgız baldar adabiyatı*. Ayat.
- Oktay, A. (1986). *Toplumcu gerçekçiliğin kaynakları*. Bilim Felsefe Sanat.
- Osmonov, A. (1964). *Çıgarmalar cıynagı*. I. Tom. Kırgızstan.
- Sever, S. (2012). *Çocuk ve edebiyat*. Tude.
- Sınar, A. (2006). Türkiye’de çocuk edebiyatı çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 4(7), 175-225.
- Sooronov O. (1987). Baldar adabiyatı. A. Sadıkov (Ed.), *Kırgız Sovet adabiyatının tarıhı C. 1* içinde (s. 735-775). İlim.
- Sulaymanov, M. (1990). M. Cangaziyev. B. Şamşiyev & R. Kaçaganova. (Ed.), *Kırgız Sovet adabiyatının tarıhı C. 2* içinde (s. 677-693). İlim.
- Şener, A. (2020). Edebiyat ve ideoloji ilişkisi bağlamında Salambi romanı. *İdil-Ural Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 81-110.
- Şener, A. (2023). Kimlik ve kimliksizleştirme sorunsalı olarak Kırgız edebiyatında din. *Gazi Türkiyat*, 33, 81-102. <https://doi.org/10.34189/gtd.33.005>
- Şimşek, S. (2018). Kırgız bilmecelelerinde Sovyet ideolojisinin etkileri. *Türük*, (12), 441-459.
- Şimşek, S. (2021). Sovyet ötekileri: Sovyet Kırgızistan’ında folklorun ötekileştirme aracı olarak kullanımı. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14(35), 873-894. <https://doi.org/10.12981/mahder.957036>.
- Tagızade, L. (2006). Sosyalist realizmin kökeni. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 7-24.
- Temur, N. (2010). Folklor ve ideoloji bağlamında Sovyetler Birliği dönemi folklor politikaları ve bu politikaların Kırgız folkloruna etkileri. *Bilig*, (53), 219-232.
- Temur, N. (2011). *Folklor ve ideoloji: Sovyetler Birliği döneminde Kırgızistan’da folklor politikaları ve çalışmaları 1917-1958*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Tokombayev, A. (1949). *Bizdin kitep* (2. baskı). Kırgızmambas.
- Tokombayev, A. (1974). *Belegim* (2. baskı). Kırgızstan.
- Tülögabilov, M. (1991). *Kırgız baldar adabiyatının tarıhı*. Mektep.

Uygur, E. (2005). Sosyalist realizm kavramının ortaya çıkış süreci. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (1-2), 23-30.

Ümötaliyev, Ş. (1976). *Realizm düynösündö*. Kırgızstan.

Yalçın, A. & Aytaç, G. (2005). *Çocuk edebiyatı*. Akçağ.